

אנושי זה הכי, אחי

יניב איצקוביץ'

שליק טוען שאתיקה טלאולוגית מכילה שתי השקפות בנוגע למהות הטוב. על פי הפרשנות השטחית יותר, הטוב הוא טוב משום שאלוהים מבקש אותו; לפי הפרשנות העמוקה יותר, משום שהטוב הוא טוב, אלוהים מבקש אותו. אני חושב שדווקא ההשקפה הראשונה – הטוב הוא מה שאלוהים מצווה – היא העמוקה יותר, משום שפרשנות זו קוטעת את הדרך להסביר "למה" משהו הוא טוב, ואילו ההשקפה השנייה, הרציונלית יותר, היא השטחית, משום שהיא מניחה שלטוב ניתן לספק אי אילו יסודות (לודוויג ויטגנשטיין, מתוך "שיחות עם החוג הווינאי", (McGuinness 1979, 115).

2010, כנס אקדמי, אופסלה

יש הנוטים לחשוב שהפעילות החשובה במדעי הרוח מתרחשת בחדרי חדרים, בהתעמקות בטקסט עתיק או בליטוש טיעון דיאלקטי. אך יודעי ח"ן יודעים שתנועה רבה מתחוללת דווקא במנוחות ובמרווחים, זאת אומרת, בהפסקות הקפה של כנסים אקדמיים. בזמן שרקיקים נטבלים בתה פושר נסגרות משרות, נקבעים תקנים, האחד ראשו נערף והשני מוכתר, ואין לך מקום אחר להיות בו אם אתה דוקטור צעיר השואף ביום מן הימים להיות מן המניין.

במרץ 2010 נסעתי להשתתף בכנס אקדמי בנושא "שפה וזכויות בעלי חיים" באוניברסיטת אופסלה שבשוודיה. הכנס, ידעתי, יכנס את מיטב הפרופסורים שהגישה אליהם תיטיב עימי: גם מרצים בינלאומיים שעוסקים בפילוסופיה של השפה, תחום ההתמחות שלי, וגם צמחונים כמוני, שזכויות בעלי חיים בראש מעייניהם. והנה, בהפסקת הקפה הראשונה, בעודי מנסה לפלס את דרכי אל פרופסורית נכבדת, הבחנתי שעל שולחן

הקפה מונחים מגשים ועליהם נקניקים והרינג. זו ודאי טעות, חשבת, לא ייתכן שבכנס מסוג זה תכרסמנה הבריות פרושוטו. לא סביר שאחרי הרצאה חריפה על טיב ההשוואה שערכה אליזבת קוסטלו בין תעשיית השמדת היהודים לתעשיית הבשר יתכבדו הקרואים בסלמי.¹ אך להפתעתי, עוד לפני תום ההפסקה נאלצו המארגנים למלא שוב את צלחות התקרובת.

במסה זו לא אעסוק בזכויות בעלי החיים או בטיעונים שהוצגו באותו כנס, אלא בעצם האפשרות להגיש נקניקים בכנס אקדמי שעוסק בזכויות בעלי חיים.² אמנם הכנס עצמו, כרוב הכנסים האקדמיים, נחשב להצלחה. דוברים בעלי שם הפליאו בו את טיעוניהם וסמכו את רעיונותיהם על קאנט ועל ויטגנשטיין, על ג"מ קוטזי ועל פיטר זינגר. אבל איש מהאנשים המאומנים בחשיבה ביקורתית לא נעמד על רגליו האחוריות לנוכח הנקניקים שהוגשו בכנס "שפה וזכויות בעלי חיים". אפשר לשייך זאת לכללי נימוס, להבדלי תרבות, או אפילו לפיזור דעת. אלא שבאותה העת הסתננה אל מוחי מחשבה משונה: האם ייתכן שבין ההרצאות המלומדות על זכויות בעלי חיים ובין הנקניקים על הצלחת יש דווקא קשר ישיר, אולי אפילו סיבתי?

המחשבה המשונה הזאת הזכירה לי שיעור פילוסופיה שנכחתי בו כמה שנים קודם לכן. ההרצאה עסקה בקפיצת האמונה של אברהם אבינו בחיל ורעדה של קירקגור, אך כמו במקרים רבים בפקולטות למדעי הרוח, השיעור קרס לתוך דיון פוליטי שבו הוזכרה גם השואה.³ סימני לאות הופיעו על מצחו של המרצה, שביקש להשיב את הסטודנטים הנסערים אל מסלול השיעור, וניכר היה שהוא מבקש לחתום את הדיון. הוא כחכח בגרונו וביקש מאיתנו לזכור שדווקא בגרמניה – אומה שהולידה משוררים כה נשגבים ואנשי רוח גדולים – דווקא שם נוצר "הרייך בן אלף השנים", שהביא לאנושות את האסון הגדול בהיסטוריה. ההיגר התקבל בהפתעה בקרב הסטודנטים, משום שלכאורה נדמה שיש בתרבות את הכוח, או לפחות את הרצון, לעצור את הברבריות. ובכל אופן, שיש ביניהם, בין הרציונליות והפראיות, דו־קרב תמידי בתוך נפשו של אדם ובהלכי רוחה של חברה. והנה, באותו כנס אקדמי בשוודיה לא התחולל מאבק איתנים בין חדר ההרצאות שבו ניסחו טיעונים למען זכויות בעלי החיים ובין המבואה שבה הגישו נקניקים. אולי אחד המרצים זרק הערה צינית, אחרים גיחכו, אך הצדדים לא דיממו, וכלל לא בטוח שהיו שני עברים למתנס. מי כמוני יודע.

1 אליזבת קוסטלו היא דמות בריונית המופיעה בכמה מספריו של ג"מ קוטזי, ודרכה הוא עוסק בסוגיות מוסריות הנוגעות ליחס האנושי לבעלי חיים. ראו למשל Coetzee 1999.

2 באחת ההרצאות של דרידה, כאשר נשאל אם הוא צמחוני, השיב דרידה שהוא אוכל בשר אך "צמחוני בנשמתו" (ראו Wood 2002). ייתכן שגם משתתפי הכנס היו צמחונים בנשמתם.

3 בפרפרזה על חוק גודוויץ, שעוסק בדיונים מקוונים: "ככל שדיון מקוון מתארך, ההסתברות שתתקיים הקבלה הקשורה לנאצים או להיטלר מתקרבת לאחת (ודאות מוחלטת)" (מתוך ויקיפדיה).

1996, בסיס טירונים, שאנור

הפיכתי לצמחוני אירעה באופן שרירותי, כמעט בבלי דעת. זה התחיל מהלוף המשומר במנות הקרב, שלא יכולתי לשאת את צבעו החום-ורדרד, המשיך במנות העוף בבסיס הצבאי שהיה להן טעם של שמן מנוע, ונגמר ביום אחד שבו טיילתי בגליל ובמקרה נקלעתי לסביבתה של משחטה. הצווחות שעלו משם ניסחו את הטיעון החד ביותר, טיעון שהלך והסתנן מתחת לעור ותקף את הגוף בטרם התבהר במחשבה.

שנת 1996 לא הייתה השנה המוצלחת ביותר להפוך בה לצמחוני. אנשים שלא אכלו בשר באותה העת היו מוזרים או תושבי אמירים. כיוון שבדיוק התמנית למפקד מחלקה בבסיס טירונים, כל נעיצת מזלג שלי בחדר האוכל סחפה אחריה עשרות מבטים שניסו לפענח מי אני. נושא הצמחונות שלי עלה לדיון בכל אירוע סגל שנכחתי בו, בפניי או מאחורי גבי. על השאלות שמכיר כל צמחוני ("זה מאידיאולוגיה?" "איך אתה יכול בלי בשר?" "לעגבנייה לא כואב כשאוכלים אותה?") עניתי פעם אחר פעם במבוכה, ועם ההומור המתלווה לכך ("שים לארנבת את החסה על המנגל") הסכנתי. פעם אחת אפילו ספגתי עלבון ממד"סניקית מופתעת, שאמרה לי שמבחינתה גבר שלא אוכל בשר הוא לא גבר, והוכחתי לה שהיא צודקת כשהתחלתי לחזר אחריה. הבחירה האישית שלי להיות צמחוני הפכה לנחלת הכלל, ואת האמרה "מי שאוכל לבד – מת לבד" חוויתי על בשרי בהיפוך מפתיע: אף שאכלתי בחברת אנשים, הרגשתי לבד.

בהדרגה, בדיחות על צמחונים החלו להימאס. מ"פריסות" שבמרכזן עמד הבשר נמנעתי, ומול הטיעונים המשוונים שנורו כלפיי למדתי להתגונן. היו ה"תכליתנים", שסיפרו לי שיעודן של הפרות בעולמנו הוא להיות סטייק על צלחת; ה"מדענים", שהוכיחו לי באותות ובמופתים מחקריים שהבשר חיוני לגוף האדם; "מומחי הנפש", שטענו שבעלי חיים הם יצורים חסרי תודעה ורגש; ה"אד אבסורדומים", שתבעו לדעת מניין אני יודע שלצמחים לא כואב; ו"הפסאודו-מוסריים", שהסכימו שצמחונות היא הדבר הנכון אבל הודו בכנות שהם פשוט לא עומדים בפיתוי. לכל אחד מהם הכינותי מראש טיעון נגדי, דבר דבור על אופניו. אך גם כשידי הייתה על העליונה ידעתי שאני רק הולך ומתרחק מהנימוק האמיתי שבעטיו הפכתי לצמחוני, יאה זה קול, יללה, כאב, צווחה, דבר מה שהמילה רק מרחיקה והסיטואציה הצבאית אינה סובלת.

נוסף על כך, לפי דרישתי החלו להגיש על שולחנות האוכל בבסיס גם שניצלים עשויים תירס, אך לא הצלחתי להביא את רס"ר המטבח לגרוע את המנות האלה ממנות הבשר הספורות לפי ראש. "זה מסובך מדי", הסביר לי הרס"ר, "וחוץ מזה, מה אכפת לך? יהיה לך גם וגם!" כך הפך עניין הצמחונות שלי ל"עקרוני", שהרי לא הצלחתי להפחית, ולו במנת שניצל אחת, את קטל בעלי החיים. ל"עקרוניות" הזאת היו אמנם גם כמה יתרונות: הייתי הקצין הטוב, האכפתי, המוסרי. אבל אלו בדיוק מסוג הדברים שעשויים להפוך אותך לאדם שמרוכז בעצמו. סימנתי את הדבר הנכון לעשות במקום לעשותו ממש.

באותה שנה, שנת 1996, במקום אחר בעולם, ייסד אדם צעיר בשם גארי יורופסקי את ארגון הטבעונים למען בעלי החיים, ושנה לאחר מכן הוא פרץ לחוות פרוות בקנדה כדי לשחרר חורפנים. יורופסקי נידון למאסר וניתק את עצמו מהחברה הנורמטיבית, אותה חברה שאני נותרתי בה כמסמך. הייתי ונותרתי צמחוני בעולם שבו רוב החיות נידונו לסבל מחריד; במקום שתובע טיעון על פני רחמים; שבו חל חוק שכולא אנשים שמשחררים חורפנים; שמקובלות בו נורמות מעוגנות במוסר המאפשרות לחולל עוולות.

גם לאחר השירות הצבאי הייתה לצמחונות השפעה מרחיקת לכת על חי. ההימנעות מבשר הפכה לפרקטיקה חובקת כול, לא כמו טיפה שמחוללת ארוות מעגליות, אלא יותר כמו הרעשה של פצצת אטום בלב אוקיינוס. אחרי השירות הצבאי היה ברור שאסע לטייל במקום שבו לפרות יש מעמד מיוחד, ולא אתן לקבצנים קטועי רגליים או כלבים מוכי גזות להפר את האידיליה. באוניברסיטה היה טבעי להפנות עורף אל הכישורים הטבעיים שלי, אותם כישורים שהיו אמורים להוביל אותי אל סיר הבשר של ההייטק, ולהתאהב בתחום אזוטרי המכונה מדעי רוח. במילואים הגיוני היה להסיק שלא רק בעלי חיים לא אנושיים אלא גם בעלי חיים אנושיים ראויים ליחס מוסרי, ומכאן נגזר שאינני יכול לשרת עוד בשטחים הכבושים. ישבתי בכלא הצבאי כשליט המשקיף על מעשה ידיו, ידי האחת אוחת במזלג שננעץ בכרובית מותשת, ובידי השנייה ספרו של ויטגנשטיין חקירות פילוסופיות, שבו עיינתי כדי להשלים את התזה לתואר שני.

אך דווקא בזמן שכל מערכות החיים החלו להתקיים זו לצד זו בהרמוניה, הנפש הלכה והסתכסכה עם ישות דמונית המכונה "דרכו של עולם" או "המציאות". התקשיתי להבין כיצד אנשים ממשכים לנעוץ מזלג בבשר כבשה, ומדוע פלוני בוחר להיות רואה חשבון, ואיך ייתכן שכמה מחבריי עדיין מתייצבים לשירות מילואים בחטיבת אפרים. קיר עמד ביני ובין העולם, חומה בצורה שמצידה השני הילכו בריות מתות, אנשים חסרי מודעות שלא פגשו את אידיאת הטוב, שוכני מערות שמדמים את הצללים למציאות. ומכאן אך טבעי היה לגלות אל מקור האור, ניו-יורק סיטי, מרכז העולם הנאור, שם אוכל להשלים את מחקר הפוסט-דוקטורט ולצאת מן השטעטל אל אודסה בת זמננו, מחוז ההשכלה.

2001, מרכז הסחר העולמי, ניו-יורק

אל ניו-יורק הגעתי בפעם הראשונה בשנת 2001, כאשר הצטרפתי לנסיעת עבודה של אבי. אבי ואני צעדנו לאורך ברודוויי, וכשהגענו אל מרכז הסחר העולמי עמדנו נפעמים מול מגדלי התאומים כאותם פרימטים שגילו את המונולית בסרט 2001: אודיסאה בחלל. באופן משונה, לא יכולתי לדמיין שבתוך צמד האובליסקים הזה רוחשים אלפי אנשים בעיסוקיהם, ואבי הניח את ידו על כתפי ואמר: "אתה רואה את זוג המגדלים הזה? גם בעוד אלף שנים הם יעמדו כאן".

למחרת חזר אבי לישראל, ואני נשארתי להיפגש עם מרצה בכיר באוניברסיטת קולומביה כדי לשוחח על האפשרות להשתלב שם בלימודי דוקטורט. הגעתי סרבן, צמחוני, פילוסוף, בדיוק כמו שאוהבים שם באקדמיה הניו-יורקית, והוא שאל אותי אם ארצה להצטרף אליו לארוחת צהריים עם פרופסור אדוארד סעיד. בעוד ליבי מפרפר הנהנתי בנושלתנות, ובתוך כמה רגעים מצאתי את עצמי מסב אל שולחנו של ההוגה החשוב, שספרו אוריינטליזם היה כה מוכר, שלא יכולתי להודות שטרם קראתי אותו. המפגש המנומס היה טעון: הוא פלסטיני תושב ירושלים לשעבר, אני ישראלי המגשש במגרש הביתי שלו באוניברסיטת קולומביה. הוא שאל אותי על תחום המחקר שלי, וסיפרתי לו על הניסיון שלי לחלץ מהגותו של ויטגנשטיין המאוחר טיעונים בתחום המוסר בכלל וטיעונים בעד זכויות בעלי חיים בפרט. הם חייכו זה אל זה כממתיקי סוד. "זכויות בעלי חיים זה נושא נהדר", אמר סעיד. "אבל ויטגנשטיין", הוסיף המרצה, "לא היה פילוסוף מאוד שיטתי". הנהנתי במבוכה, ואמירתם נטבעה בי כעובדה נחרצת. הבנתי שהגעתי אל ליגת הקיסוס של האקדמיה, וכעת אני עומד מול שני נפילים שהרוויחו את הזכות לבטל את אחד ההוגים הגדולים של המאה העשרים. רציתי להיות כמוהם וכבר אז ידעתי שעוד אחזור לניו-יורק.

אבל הייתה בעיה אחת עם החלום הזה, זאת אומרת, המציאות שאמורה להגשים אותו, כלומר, הפילוסופיה גופא. הטקסט הפילוסופי הראשון שפגשתי בחיי היה הגיונות של דקארט, ובין דפיו הרגשתי כאילו אני פוסע בגן השבילים המתפצלים. זאת הייתה שפה חדשה, מעין כתב סתרים שלא ידעתי לפענחו, והמרצים העוסקים בו דמו בעיניי לרואי הנסתר. בהדרגה זנחתי את השאיפות שהיו לי בתחום המתמטיקה, וחציתי את הרוביקון אל הלא נודע. בכל רעיון מצאתי אמת, ובכל הוגה התאהבתי. לייבניץ ביקר את דקארט, קאנט את יום, הגל את קאנט, ניטשה את הגל, ואני הסכמתי עם זה ועם זה.

אבל כשהתחלתי את הלימודים המתקדמים נדרשתי לעטות את העור האקדמי, עור שפורח מכל גירוד או עקיצה. הרי כדי "לומר" משהו משמעותי עליך למצוא פגם, פרכה, זאת אומרת, לקרוא את ההגות בעיניים חשדניות ולבדל את טיעוניך מאלו של עמיתך. אין לך דבר נורא יותר אם דנת במשהו שפלוני כבר אמר, ואין דבר תמוה יותר אם תחרה ותחזיק אחר טיעוניו של אלמוני. אם הוודאות היא הארץ המובטחת בפילוסופיה, הספקנות היא עמוד האש והפולמוס הוא הדרך המייגעת במדבר. אלא שאני חיפשתי רוח ויופי, שדרך ההוכחה זרה להם. וככל שחילצתי טיעונים סדורים לשם כתיבת מאמרים מלומדים, כך מצאתי את עצמי נמשך יותר ויותר אל הכתיבה הספרותית.

בסוגיית בעלי החיים בפרט מצאתי את עצמי במבוכה. בחפשי אחר טיעון חובק כול שימיר את האנושות לצמחונות, לא הצלחתי להמריא מעבר לאותה צווחה שהפכה אותי לצמחוני מלכתחילה. אך יללה אינה טיעון פילוסופי, וטיעון אינו יכול לקרוס לסנטימנטליות. והנה חרפה של קוטזי, פרה אדומה של ברדיצ'בסקי והעבד של בשביס זינגר שבו והזכירו לי את מה שרציתי לומר. יתרה מזו, כשפניתי לקרוא את הטקסטים הפילוסופיים המכוננים

בסוגיית הצמחונות, שחרור בעלי החיים של פיטר זינגר והטיעון לזכויות בעלי חיים של טום ריגן, נותרתי בתחושה חמוצה. הטענה של זינגר שאכילת בעלי חיים היא אפליה סוגנית על רקע ביולוגי נשמעה לי לפתע תלושה. באופן אינטואיטיבי היה נדמה לי שפרקטיקת אכילת הבשר אינה נשענת על גזענות כלפי מין חלש, אלא על מין דבקות בנאלית בצורת חיים שנתקבעה במשך עידנים. לפיכך, החריגה מהנורמה אינה מסתכמת רק בהימנעות ממאכלים מסוימים אלא בסטייה משמעותית מאורח החיים המקובל, מעין שבירה שתובעת מאמץ הכרוך בנקיטת עמדה נגד החברה. ולראיה, היותך אוכל בשר אינה מגדירה חלק חשוב באישיותך. לעולם לא ישאלו אותך בתור לקייטרינג בחתונה: "באמת? אתה אוכל בשר?" אך צמחוניותך מהווה נדבך חשוב באישיותך. כך מזהים אותך. על כך אתה נחקר.

2010, אוניברסיטת קולומביה, ניו-יורק

בשנת 2010 עברתי לגור בניו-יורק כדי להשלים את מחקר הפוסט-דוקטורט בהנחייתו של אותו מרצה בכיר, ולברר ביני לבין עצמי את מערכת היחסים שלי עם הפילוסופיה ועם האקדמיה. הבמה להשלמת הגלגול – מנער ראשל"צי זולל סטייקים שאינו יודע שטחים כבושים מה הם לאיש רוח חמור סבר שאינו בוחל בהערה לקאנט או בציטוט פרויקט הפסאזים של בנימין – הייתה מושלמת. ניו-יורק הייתה כל מה שחלמתי עליו. ערב רב של מהגרים ותרבויות, ואינך מרגיש שונה מכיוון שהשונה הוא דומה. טבעי שמופע פרינג' יסתיים בעירום, שערב שירה יהפוך לטיפול פסיכולוגי, שתפגוש את ג'ון מקנרו בריצה על הנהר המזרחי ושתגדל זוג סנאים בחצר. אינך צריך להסביר פעם אחר פעם על מה אתה כותב את התזה שלך, כי כולם כותבים תזה על משהו, או לפחות עובדים במקביל על ספר-אלבום-סרט, שקיבל תגובות נהדרות ואוטוטו הם עתידים לחתום עליו חוזה. אפילו פוליטית תויגתי כאיש מרכז, משום שהאופן שבו הקפדתי להדגיש שאני עדיין מאמין ברעיון הציוני נחשב בעיני רבים לשמרני. למדתי שאל מי שצופה בפוקס ניוז מתייחסים קצת כאל מי שנמצא על הספקטרום האוטוטיטי, והשמועות אמרו שאפילו השוורים הדוהרים מגולדמן סאקס ומהסיטי בנק עתידים להיעצר על ידי תנועת Occupy Wall Street.

מובן שזאת הייתה אשליה. וול סטריט בדיוק התאוששה מהמשבר הכלכלי, גברים ונשים בחליפות ניהלו משאים ומתנים מתחדשים, ניו-יורקרים רבים המשיכו לצפות בפוקס ניוז, ומרבית האנשים שעבדו על התזה שלהם מצאו את עצמם כעבור שנה או שנתיים רוכשים מקצוע בפקולטה למשפטים. אחד הדברים היפים בניו-יורק הוא שהעיר גדולה דיה כדי לאפשר לכל אחד לחשוב שאורח החיים שהוא מנהל, אזוטרי ככל שיהיה, מאומץ על ידי הרוב. אם אתה צמחוני, למשל, תוכל למצוא מסה קריטית של מסעדות צמחוניות, או לפחות מסעדות שיש בתפריט שלהן היצע רחב של תבשילים מוריקים. כך תמצא את עצמך הולך ברחוב ואומר לעצמך משהו בסגנון: "הם כל כך מתקדמים!" בשעה שהראייה

הסלקטיבית שפיתחת עד למדרגת כוחות-על מתעלמת מההמבורגרים המתהפכים בצד השני של הרחוב.

למרות זאת חשתי שמהו במגדל השן ממשיך להתפורר, אלא שהפעם הבקיעים החלו להופיע בקירות הפנימיים של המבצר, מכיוון לא צפוי, וכבר לא יכולתי להאשים את הפילוסופיה או את האקדמיה. זה התחיל באחת הארוחות, כשסעדתי בקרבת האוניברסיטה עם כמה מעמיתיי, ולפתע שאל אותי אחד מהם אם אני צמחוני או טבעוני. השאלה הייתה כביכול אינפורמטיבית, אך הנימה אמרה: מדוע אתה רק צמחוני, ולא טבעוני? זו הייתה שאלה מפתיעה, מכה אנושה מתחת לחגורה, הפעם הראשונה שאיגפו אותי מכיוון המוסר, הביצים והחלב. גמגמתי משהו לגבי העובדה שאני לא ממש אוהב חלב וקונה רק ביצי חופש ממשק שלא גורסים בו אפרוחים, אך ידעתי שמדובר בשקר גס. על מי אני עובד? פעם אחר פעם אני כושל, פה פיצה ושם חביתה וכאן גלידה. ומה מבקשים ממני כאן? להיות גארי יורופסקי? לפרוץ לחוות חורפנים? בסך הכול לוותר על גלית צ'אנקי-מנקי של בן אנד ג'ריז, ביג דיל. האפשרות שפעם הייתי מגדלור בתוך המון של אוכלי בשר וכעת אסיים את דרכי כאיש מערות בחבורה של טבעונים הייתה בלתי מתקבלת על הדעת. מייד הבנתי שאני חייב לבצע את הדילוג לטבעונות. חלב ממילא אני לא שותה, ביצים אינן אהובות עליי במיוחד, ולכן כל שעליי לעשות הוא להיות מודע לכך, וכמובן להקפיד.

אך משום מה הדילוג הזה, המינורי, וההקפדה הזאת, הקלילה, דרשו ממני כוחות נפש שהתאימו יותר לקפיצת אמונה. פה ושם היו נסיבות מקילות: רמה נמוכה של B12 בדם, איומים של רופאת משפחה שאם לא אחזור לאכול בשר לא תהיה לה ברירה אלא לתת את ישבני בסד זריקות, מימוש האיומים שהותיר בעכוזי רושם עז ממחט עבה במיוחד, סלידה מבישול דברים אשר כרוכים בהשריה, סלידה מבישול נקודה, לאות כללית מבדיקת כל מוצר וחוסר חשק לחקור כל מנה. וכך, פעם אחר פעם מעדתי, אף שברור היה לי מעבר לכל ספק שצריכת חלב וביצים הולכת יד ביד עם תעשיית הבשר, ולעיתים קרובות רמת ההתעללות ברפתות ובלולים חמורה יותר. ובכל זאת, את הצעד המטופש הזה התקשיתי לעשות. באופן משונה במיוחד, כישלונני העיקש לא היה כרוך בתאוות חלב וביצים בלתי נשלטת. ימים שלמים יכלו לחלוף, לפעמים שבועות, מבלי שיחלפו בראשי מחשבות על גבינה צהובה וביצה עלומה. אבל איזה מין הרגל ארוך, מין אדישות שתלטנית, בנאלית כמעט, אינה מושכת את ידי ממזונות אלו כפי שהיא נוקטת בחומרה כלפי מאכלים בשריים. הגוף שלי, שכה התחלחל בעבר מן הצווחה, כמו אותה לי כעת: זה גבול היכולת שלך.

נוכרתי בפליאתו של דיוויד יום ביחס להשפעה המועטה שיש לטיעונים ולעיונים פילוסופיים על חיי היום-יום שלנו. כיצד ייתכן שמבחינה מטפיזית יום מגיע למסקנה שאין זהות מתמדת ל"אני", אך ברמה הארצית הוא ממשיך לחיות את חייו כרגיל. יום כותב:

מאחר שהשכל אין בכוחו לפזר עננים אלו, הטבע עצמו מספיק לתכלית זו, ומרפא אותי מן המרה השחורה הפילוסופית ומן הטירוף הפילוסופי, בין על ידי שהוא מסיר מעלי הלך-רוח זה

בין על-ידי שהוא מזמן לי איזה עניין לענות בו, איזה רושם חי של החושים המוחה מלבי את כל ההזיות הללו. אני אוכל פת-צהריים, אני משחק בטריק-טרק, אני משוחח ומבלה את זמני עם ידידי; וכשלאחר שלוש או ארבע שעות של נחת-רוח רוצה אני לחזור אל עיונים אלו, נראים הם בעיני קרים, מעושים ומגוחכים כל-כך, שלא יערכני לבי לשקוע בהם שוב (יום 1983, 342).

אבל יום יכול להרשות לעצמו להתכחש לעיוניו התיאורטיים, העוסקים במושגים מופשטים כמו סיבתיות, זהות ועצם, ואילו כאן מדובר בחיי בעלי חיים. אם לא אשנה את דרכי, כמה אני טוב יותר מאחרון הקרניבורים? מדוע כה קשה לי לבצע את הקפיצה לטבעוונות?

2012, בית החולים לנוקס היל, ניו-יורק

את דריה, בתי הבכורה, ראיתי בעיני רוחי שנים לפני שנולדה. ידעתי בדיוק איך תיראה ומה יהיה אופייה. היא תאהב לקרוא, תנגן על פסנתר, תתאמן בטניס ותאהב לצפות עם אביה בכדורגל. היא תהיה נבונה ונוחה לבריות, והדבר האהוב עליה יהיה בעלי חיים. היא תתכרבל עם הכלב שלנו על השטיח, תציל חתולי רחוב אומללים, תסרב ללכת לגני חיות, ובניגוד לאופן שבו אני גדלתי, היא תגדל כצמחונית. תאי הגוף שלה לא ייבנו מבשר חיה שחוותה סבל והתעללות. היא גם תלמד במערכת חינוך אלטרנטיבית שתחסוך ממנה את האינדוקטרינציה הגורסת שהיהודי הוא בהכרח הקורבן, גם אם הרגע רכש צוללת גרעינית וחמקן. בניגוד אליי, היא לא תצטרך לאכול בשר עשרים שנה ולשרת במשך עשור מעבר לקו הירוק כדי להבין מהו הקו האדום.

בשנת 2012 מצאתי את עצמי בבית החולים לנוקס היל, אוחו בפעוטה שזה עתה נולדה. אכן בתי הבכורה. אכן דריה. אמה התאוששה מהלידה, ואני החזקתי את בתי במשך ארבעים דקות בעודה בוכה. רציתי להקריא לה סיפור, או לשרוק לה מנגינה, אבל ההתייפחות הלכה וגברה. ניסיתי לנדנד אותה מצד לצד כפי שלימדו אותי בבית החולים, אבל הבכי כבר דמה יותר לצרחו. לבסוף היא נרגעה באיזו תנוחת ישיבה מוזרה שמצאתי, תנוחה שגרמה לכל גופי לדאוב ולרגלי להירדם.

אני זוכר את הדקות האלה, הפיזיות, שהיו כמו התגלות בעיניי. היציבה שהרגיעה אותה הייתה מפרכת עבורי, והבנתי שהתינוקת המונחת בידי לא תהיה סך חלומותיי וממלאת משאלותיי, אלא יצור עצמאי שיבחר את דרכו בעולם ולא יקבל את המוכתב מראש. באותו רגע ממש היה ברור לי שלא אכפה עליה דבר. היא תצטרך להגיע לגיל שבו תוכל לבחור בעצמה אם לאכול בשר, וגם אם לא יהיה הדבר לרוחי, אצטרך להשלים עם כך. אמנם בהתחלה ביקשתי שלא תאכל בשר בבית, אלא רק אצל הסבתות. אך לאחר כמה חודשים התברר שהמזון האהוב על הפעוטה הוא שניצלים. בהדרגה הסכר נפרץ. הסכמתי שיהיו שניצלים במקפיא, אבל אך ורק בתנאי שלא אקנה אותם בעצמי. אחר כך

כבר הסכמתי לקנות אותם, ובלבד שלא אצטרך להאכיל אותה בהם. והיום, כשהיא כבר בת חמש, אני מוצא את עצמי מדי פעם נועץ את המזלג בבשר תרנגולת ומקרב אל פיה. מיותר לציין שזה אינו כתב הגנה על בחירותיי. נהפוך הוא – אינני זקוק למשפט שדה; אני מודה. אני אשם. סרסרתי בחיי בעלי חיים תמורת התפנקות נרקסיסטית וקשקושים על חופש בחירה, שתמורתם חיות ימשיכו לסבול. חמור מכך, יכולתי לבחור לגדלה כצמחונית ולאפשר לה לבחור בגיל מאוחר יותר לאכול בשר, בדיוק כפי שעושים כמה מחבריי הקרובים שמגדלים את ילדיהם על טהרת הטבעונות. אך האינסטינקטים שלי אמרו שאיני רוצה להוציא אותה מהגדר בגיל כה רך. איני רוצה לבדל אותה כה מוקדם או להחריג אותה למקום שבו תצטרך לספק תשובות. חשוב לומר כאן: הפרקטיקות השגורות הן נוראיות, וסטייה מהן היא הדבר הצודק והנכון, אך עקרון אי-ההחרגה בסוגיה זו היה עבורי מהותי יותר. כאמור, זו אינה מסה על זכויות בעלי חיים, או על טיעונים כאלה ואחרים שהוצגו באותו כנס אקדמי למען בעלי החיים. זוהי רשימה על האפשרות להגיש נקניקים בכנס אקדמי שעוסק בזכויות בעלי חיים, או אפילו על צמחוני שאינו מקפיד להיות טבעוני מהסיבות הלא נכונות, ובכל זאת כך הוא בוחר לעשות. בחירה זו אינה צודקת, והיא רוויה באשמה, אך זו אשמה אחרת ממה שאמור לחוש אוכל הבשר, בדיוק כפי שזו אשמה אחרת ממה שאמור לחוש טבעוני שאינו פורץ לחוות חורפנים ונאסר.

2016, בית, תל אביב

מסה זו עשויה לאכזב, בעיקר משום שבמקום זעקה למהפכה נודף ממנה ריח נפטלין שנועד לשמר את הקיים. אבל אני סבור שלא כך הדבר. ההכרה באפשרות שטיעונים מתחום המוסר אינם זווית הראייה המרכזית בחיים האנושיים עשויה להיות מדכדכת רק אם נאחזים בתפיסה המתעתעת שבני אדם הם בראש ובראשונה יצורים מוסריים, המסוגלים למשול בפראותם באמצעות התבונה. אבל הרציונליות אינה מושלת בפראיות, והסופר אגו אינו סותר את האיד, אלא הם כרוכים זה בזה ומובילים זה את זה בשטח ההפקר של הנפש. הייתי שמח לסכם את הרשימה בסוף טוב. לספר שאני כבר טבעוני, שבתי כבר לא אוכלת שניצללים, ושבאותו כנס אקדמי באופסלה נשאתי נאום חוצב להבות נגד זוללי הנקניקים. אבל בכישלונות האלה, אני רוצה לומר, יש גם אמת. מצב שבו כל מערכות החיים מתקיימות בהרמוניה זו לצד זו אינו מצב אנושי, והיעדר הלכידות מייצר התפתחות. האפשרות להיות צמחוני כרוכה מלכתחילה בהשלמה עם העובדה שמרבית האנשים אינם צמחונים, וכנראה גם לא יהיו כאלה. אבל אל לנו להתבלבל בין השלמה עם דרכו של עולם בבחינת קבלה לא ביקורתית של הקיים, ובין השלמה עם דרכו של עולם שהמהפכה תמיד רוחשת בו. היחס לבעלי חיים אינו גזרה משמיים. האדם והחיה עוד רחוקים מאיזון. הקרקע שעליה ניצבים היחסים רועדת וגועשת, הן מנקודת מבט מוסרית והן מנקודת מבט אקולוגית.

שיעור הצמחונים בעולם עולה בהדרגה, ומדענים מפתחים בשר סינתטי במעבדות. אך כל התהליכים האלה אינם קורים ברגע, ומבחינות רבות הם רוויים בכישלונות. לפני שעזבתי את ניו־יורק וחזרתי לישראל נפגשתי לצהריים עם פרופסור אחר באוניברסיטת קולומביה, אדם שלא היה ממונה ישירות על הכשרתי, ולכן יכולתי לדבר עימו בפתיחות. הוא שאל אותי מה אעשה כשאחזור לארץ, והשבתי שבגדול עליי לכתוב עוד שניים־שלושה מאמרים אקדמיים אם ברצוני לקבל תקן, אך בפועל כנראה אמשיך לעבוד על הרומן שהתחלתי לכתוב. "אתה משוגע", הוא אמר לי, "איִטְס איִנְסִיין. בשביל מה עשית את כל הדרך עד קולומביה?" שתקתי כי באמת לא ידעתי מה להשיב לו, ואז שיניתי נושא ושאלתי אותו על סוגיית בעלי החיים, שמשום מה מעולם לא עלתה בינינו. הוא אמר לי: "אני חושב שבעוד מאה, אולי מאתיים שנה, אנשים יסתכלו על אנשים שאכלו בשר כמו שמסתכלים היום על סוחרי עבדים שחורים בתקופת העבדות." "ככה אתה חושב?" הופתעתי. "כן", אמר, "והזמין סנדוויץ' רוסטביף."

ביבליוגרפיה

יום, דוד, 1983. *מסכת טבע האדם*, בתרגום יוסף אור, ירושלים: מאגנס.

- Coetzee, J. M., 1999. *The Lives of Animals*, Princeton: Princeton University Press.
- McGuinness, Brian (ed.), 1979. *Wittgenstein and the Vienna Circle: Conversations Recorded by Friedrich Waismann*, trans. Joachim Schulte and Brian McGuinness, Oxford: Basil Blackwell.
- Wood, David, 2002. "Comment ne pas manger: Deconstruction and Humanism," *Thinking after Heidegger*, Cambridge: Polity, pp. 135–152.